

Jos Avontuur

Dyslexie bij volwassenen

Impact op studie en beroep

uitgeverij **boom/nelissen**

Copyright: © Uitgeverij Boom Nelissen, Amsterdam en Jos Avontuur, Beuningen, 2015
Omslag: Garage, Kampen
Binnenwerk: Elan Media, Gemonde
ISBN: 9789024403554
NUR: 740
1e druk: 2015

ALLE RECHTEN VOORBEHOUDEN

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van reprografische veelevoudigingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16h Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-pro.nl).

www.boomnelissen.nl

Inhoud

Inleiding	13
1 Dyslectische volwassenen: enkele voorbeelden	17
2 Wat is dyslexie?	25
<i>De basis van de taal: fonologie</i>	25
<i>De vorm van woorden: morfologie</i>	27
<i>Zinsbouw: syntaxis</i>	29
<i>De betekenis van woorden: semantiek</i>	30
Definitie van dyslexie	31
3 De oorzaak van dyslexie: de theorie	35
De taalhersenen	35
Spreken en lezen	39
Hoe komen we tot lezen en spellen?	40
Grammatica en zinsbouw	44
Hoe vaak komt dyslexie voor?	45
4 Dyslexie in onderwijs-loopbaan en beroep	47
Spraaktaalontwikkeling	48
Basisonderwijs	49
Voortgezet onderwijs	52
Mbo, hbo en universitair onderwijs	56
Loopbaan en werk	59

5 Kenmerken van dyslexie bij volwassenen	63
Klankstructuren (fonologie)	63
Grammatica	67
Zinsbouw	72
Ten slotte: problemen in de spreektaal	77
6 Andere kenmerken of verschijnselen van dyslexie	79
Tijdsoriëntatie	79
Concentratie	80
Relatie tussen dyslexie en intelligentie	82
Beelddenken	84
Onthouden van namen	85
Het emotionele aspect	86
7 Dyslexie, taalzwakte en de combinatie met een andere stoornis	89
Gradaties	90
Taalzwakte	91
Comorbiditeit	92
8 Behandeling en begeleiding	95
Begeleiding bij lezen	96
Begeleiding bij spellen	98
Behandeling/begeleiding grammatica en zinsbouw	100
Ten slotte	106
Bijlage	
Dyslexie? Een checklist	109
Referenties	111

Inleiding

Dyslexie als een probleem met lezen en spellen is tegenwoordig een algemeen bekend en erkend verschijnsel. In het basisonderwijs en voortgezet onderwijs worden leerlingen onderzocht op dyslexie en eventueel behandeld. De dyslexiepas is ingevoerd. Leerlingen met een dergelijke pas krijgen extra faciliteiten op school, bijvoorbeeld meer tijd bij examens. In het basisonderwijs worden dyslexieonderzoek en -behandeling vergoed, indien aan een aantal voorwaarden voldaan is. Ook in het hoger en universitair onderwijs is volop aandacht voor dyslectische studenten. Ze worden ondersteund en kunnen compensaties krijgen bij examens.

Dyslexie is echter een stoornis die nooit overgaat. Er zit wel ontwikkeling in dyslexie: iemand die aanvankelijk zwak leest en spelt, wordt daar doorgaans beter in. (Dit gaat niet op voor de enkele zeer ernstige gevallen van dyslexie.) De dyslecticus gaat vlotter lezen en het woordbeeld bij spelling wordt sterker. Toch blijft het verwerken van schriftelijk taalgebruik een moeizaam proces, ook later in de volwassenheid. Dat proces verloopt voor de een soepeler dan voor de ander.

Wetenschappelijk onderzoek naar dyslexie is vooral gericht op de problemen in de vroege ontwikkeling en het onderwijs, met name in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs. Over dyslexie bij volwassenen is minder bekend. Toch zijn er

veel dyslectische volwassenen die in verdere studies of in hun werk tegen problemen (blijven) aan lopen. Dat kan dan bijvoorbeeld gaan om een trager en moeizamer verwerken van schriftelijke werkopdrachten. Hierdoor neemt de studielast toe of wordt de verlangde productie in een bedrijf niet gehaald. Of het kost hun meer energie, vergeleken met collega's. Ook het 'op papier krijgen' van wat ze willen vertellen in hun verslag, scriptie of beleidsstuk lukt onvoldoende. Dat geeft dan de nodige frustraties.

In dit boekje schets ik een beeld van wat dyslexie in de volwassenheid betekent. Wat zijn de eigenaardigheden van dyslexie in deze levensfase? Waar lopen dyslectici tegenaan? Hoe gaan ze ermee om? Welke begeleiding is mogelijk?

Ik heb dit boekje vooral geschreven voor dyslectische volwassenen en voor volwassenen die vermoeden dat ze dyslectisch zijn. Zij zijn geen 'lezers'. Ze hebben soms juist een hekel aan lezen. Daarom is dit boek compact en kort gehouden. Er wordt veel gebruikgemaakt van concrete voorbeelden. Ik heb in mijn dyslexiepraktijk gemerkt dat het voor cliënten niet gemakkelijk is om de stap te zetten en een dyslexieonderzoek aan te vragen. Maar het gebeurt gelukkig wel. Uiteindelijk wil iemand toch weleens weten of er echt sprake is van dyslexie. Of iemand wil beter begrijpen wat dyslexie in zijn geval precies inhoudt. Hoe kan het dat ik toch nog van die rare spel fouten blijf maken? Hoe komt het dat ik geen goede zinnen kan maken in mijn verslag? Waarom krijg ik hoofdpijn bij het studeren? Waarom kan ik niet snel lezen? Ik hoop dat dit boek antwoorden zal geven op deze en andere vragen.

Verder kan dit boekje ook waardevol zijn voor mensen die vanuit zichzelf of vanuit hun beroep geïnteresseerd zijn in dyslexie. Ik denk hierbij bijvoorbeeld aan personeelsfunctiona-

rissen, coaches en mensen in het volwassenenonderwijs. Zo kunnen zij snel een indruk krijgen van het fenomeen dyslexie en de mogelijke oorzaken ervan.

Dit boek geeft geen oplossingen in de zin van dat het een vraag beantwoordt als: 'Hoe kom ik van mijn dyslexie af?' Dyslexie gaat niet over. Na het lezen van dit boek weet je ook niet met zekerheid of je al of niet dyslectisch bent. Je krijgt wel een duidelijker beeld van je eigen functioneren op taalgebied, herkent dingen – in die zin word je er wijzer van. Mogelijk brengt het je ertoe verdere stappen te ondernemen of ervaar je een zekere opluchting omdat een en ander duidelijker en begrijpelijk is geworden.

Jos Avontuur

Beuningen, maart 2015

5 Kenmerken van dyslexie bij volwassenen

We komen nu tot de kern van dyslexie: het zwakke gevoel voor de structuren van de taal. Welke problemen komen volwassenen met dyslexie tegen als het gaat om fonologie, grammatica en zinsbouw?

Klankstructuren (fonologie)

André merkt dat hij op een bepaalde manier problemen heeft met taal. Hij blijft fouten maken bij het spellen. Hij weet soms ineens niet meer hoe een woord gespeld wordt. Hij heeft ook moeite met het gebruik van vreemde woorden en kan ze niet goed uitspreken. Hij omzeilt dit probleem door een andere omschrijving te kiezen. Hij kan iets anders zeggen dan hij bedoelt, maar hoort niet dat hij het verkeerde woord gebruikt. Het gaat dan meestal om woorden die in klank op elkaar lijken. Hij heeft ook veel moeite om namen te onthouden. Grammatica is geen probleem. Mondeling taalgebruik en taalbegrip zijn goed.

André is een man bij wie de fonologische problemen de grootste rol spelen bij zijn taalmoeilijkheden. Hij heeft een hoge intelligentie, een vwo-opleiding en een goede baan. Hij

ergert zich dan ook aan zijn taalprobleem. Hij vindt dat hij 'domme' fouten maakt. Zijn uitspraak van het Engels is slecht. Daar heeft hij last van in zijn werk.

Petra uit de inleiding van dit boek, die een ernstige vorm van dyslexie heeft, heeft ook grote problemen met de fonologische structuur van de taal. Tot haar vijfde jaar was ze nauwelijks verstaanbaar en bleef ze woorden verhaspelen. Adriaan van Dis geeft zelf aan dat hij dyslectisch is (hoewel je je dat nauwelijks voor kunt stellen). Hij zou iemand kunnen zijn bij wie een matige fonologische vaardigheid speelt. Hij zegt bijvoorbeeld dat hij 'matrozenbos' schrijft in plaats van 'mangrovebos'. De klanken van het woord worden anders gehoord en verkeerd vastgelegd.

Oorzaak van dit alles is de zwakke fonologische basis: het moeizaam verwerken van de taalklanken. Zoals in hoofdstuk 3 over de theorie stond, heeft dit zeer waarschijnlijk te maken met het disfunctioneren van het planum temporale, een gebied in de hersenen. De zwakke fonologische vaardigheden kunnen tot verschillende problemen leiden. Zo kan er sprake zijn van een foute klank-tekenkoppeling en moeite met de klankvolgorde in woorden. Dit kan leiden tot klankverwarring (fonologische verwarring) en uiteindelijk tot een woordverminking. Ook het vasthouden van het woordbeeld wordt belemmerd.

Klank-tekenkoppeling

Een zeer sterke aanwijzing voor dyslexie is een foute klank-tekenkoppeling. Dit geldt voor jonge leerlingen op een basisschool of voortgezet onderwijs, maar ook bij volwassenen komt dit voor. Het gaat meestal om klinkers, maar ook me-

deklinkerwisselingen komen voor, Bijvoorbeeld: *f/v* of *s/z*: 'viets' in plaats van fiets of 'sonnig' in plaats van zonnig.

Joan, een vrouw van ruim 40 jaar met een administratief beroep, schrijft 'hoevelheid' (hoeveelheid), 'werschijnlijk' (waarschijnlijk), 'verwijtert' (verwijdert), 'horden' (hoorden). Andere volwassen dyslectici maken fouten als 'inorme' (enorme), 'humur' (humeur), 'oostmaand' (oogstmaand), 'golfen' (golven).

Bij onderzoek naar dyslexie wordt gebruikgemaakt van een leestest waarbij de cliënt een aantal woorden moet lezen zonder enige betekenis (pseudowoorden), bijvoorbeeld 'stuikhaut'. Het gaat erom dat de lezer niet meer kan steunen op de betekenis van woorden, maar puur de klanken snel moet decoderen en zo het woord lezen. Los van de meestal matige snelheid valt het op dat er met name klinkerfouten gemaakt worden: 'nogsij' (noogsij), 'muigkriet' (muigkrit), 'keepjo' (keppo).

Klankvolgorde

Een vrouw die rechten studeert aan de universiteit, schrijft 'aarbeveging' (aardbevingen), 'instructmenten' (instrumenten) en 'jarigtijden' (jaargetijden). Dit is een ander verschijnsel, dat te maken heeft met fonologische verwarring en moeite met de klankvolgorde, bijvoorbeeld 'helmerlichamen' (hemellichamen), 'schrijnt' (schijnt). Joan maakt van stormen 'stromen' en van bestuurden 'bestuderen'. Bij een woord in een dictee als 'muggenzwermen' komt zij in grote moeilijkheden. Ze raakt verstrikt in de klanken en de klankvolgorde van 'schermen'. Ze weet het woord even niet te schrijven. Door het verschillende malen hardop uit te spreken, komt ze eruit. Dit doet ze veel. Zo haalt ze de woorden 'uit haar systeem', zegt ze.

Bij een test waarbij de cliënt in auditief gepresenteerde pseudowoorden klanken moet weglaten of klanken in een woord moet verwisselen, presteert iemand met dyslexie matig. Je moet zo'n woord en de klankvolgorde even in het geheugen vasthouden en op het gehoor de klanken veranderen. De opdracht kan bijvoorbeeld zijn om de *p* en de *l* in 'slondup' te verwisselen of tweemaal de *f* weg te laten in het woord 'fiembamf'. Er wordt dan veel nagedacht: de cliënt probeert het woord vast te houden en aan de opdracht te voldoen. Soms kost het zo veel inspanning dat het hele woord vergeten wordt.

Door de combinatie van fonologische verwarring en andere spellingproblemen kunnen zogenoemde woordverminderingen ontstaan: je haalt het juiste woord er niet of nauwelijks meer uit. Ook dit is een zeer sterke aanwijzing voor dyslexie. Voorbeelden: 'hete golven' (hittegolven), 'goede' (goden), 'bactiriej' (bacterie), 'weinerg' (weinig), 'strommen' (stormen).

Dit kan een dyslecticus schrijven als hij 'verscheidene volkeren' bedoelt: 'verscheinende volkuren'.

Woordbeeld

Door de zwakke fonologische basis blijft het ook voor volwassen dyslectici moeilijk om spelfouten te vermijden. Het woordbeeld wordt niet volledig geautomatiseerd. Met andere woorden: het wordt niet definitief vastgelegd in de hersenen. De spellingvaardigheid neemt desondanks altijd toe. Oefening, bijna dagelijks met geschreven taal omgaan, baart kunst. Sommigen kunnen op een gegeven moment bijna foutloos schrijven. Toch duiken vreemde fouten op die je niet zou verwachten bij mensen met een mavo-opleiding of hoger.

André (zie hierboven) weet niet hoe hij 'ik betreur' moet schrijven. Is het 'beteur' of 'betuur'? Met andere woorden: is het

een *eu* of een *uu*? En hij vergeet de *r*-klank. Het Engelse woord *birthday* schrijft hij als ‘brithday’ en *saying* als ‘seaing’.

Een vrouw van 40 jaar met een mavo-opleiding spelt ‘verschainende’ (verscheidene) en ‘volkuren’ (volkeren). Ze schrijft een woord op zoals ze het hoort.

Onderzoeken tonen nog regelmatig fouten aan op het gebied van *ng* of *nk*: ‘zingken’ (zinken), ‘hangkt’ (hangt). Omdat het klankverschil tussen *ng* en *nk* onvoldoende onderscheiden wordt, blijft het moeilijk om een vast woordbeeld te krijgen van zulke woorden. Normaal gesproken levert dit alleen problemen op bij kinderen in groep 3 en 4 van het basisonderwijs. Daarna is de spelling van woorden met *ng* en *nk* geautomatiseerd.

Je hebt een mavo-opleiding en schrijft toch: ‘zingken’ (zinken) ...

Bovenstaande laat zien dat dyslexie sterk samenhangt met een zwakke fonologische vaardigheid. In de theorie over dyslexie wordt het fonologisch tekort als de basis van dyslexie gezien (zie hoofdstuk 3).

Grammatica

Maria, een vrouw van 23 jaar die qua leervermogen op een mavo/havo-niveau functioneert, brengt bij het onderzoek naar dyslexie enkele geschreven stukken mee. Ze maakt opvallend veel grammaticale fouten (morfologie). Het gaat dan met name om enkelvoud/meervoud en de persoonsvorm: ‘hittegolven veroorzaakte’ (veroorzaakten), ‘januari geef’ (geeft),

‘waarom men niet begrijp’ (begrijpt), ‘ik beheerst’. Opvallend zijn fouten als ‘gedachtens’ (gedachten), ‘ziektens’ (ziektes), waarbij ze tot een verkeerd meervoud komt. Het gevoel voor het onderscheid mannelijk of vrouwelijk zelfstandig naamwoord lijkt onvoldoende aanwezig. Maria schrijft ‘een insect die’, ‘een bepaalde pincet’, ‘het (leer)stof’, ‘de filmmuseum’, ‘het gaat van de een naar de ander onderwerp’. Ze heeft ook problemen met voorzetsels: ‘afkeer op spiritualiteit’, ‘van belang is op mijn verdere leven’.

Maria heeft een ernstige vorm van dyslexie. Uit dit voorbeeld wordt ook duidelijk dat grammatica moeilijk is voor iemand met weinig gevoel voor taalstructuren. Maria ging pas laat praten en op de basisschool dachten mensen door haar slechte taalgebruik dat ze nog maar kort in Nederland was.

Grammatica wordt in de eerste levensjaren spelenderwijs verworven. Een kind hoort de moedertaal en leert vanzelf de juiste uitspraak en de grammaticale structuren. Een duidelijk voorbeeld hiervan is het leren van het zwakke en sterke werkwoord. Een kleuter leert eerst dat hij moet zeggen: ‘ik heb gesprongen’, dan ervaart hij dat er ook zwakke werkwoorden zijn: ‘ik heb gespeeld’. Van daaruit kan een kind weer spreken over ‘ik heb gesprongd’, om dan als het een jaar of 5 à 6 is weer te zeggen: ‘ik heb gesprongen’. De hersenstructuren die voor deze grammaticale structuren verantwoordelijk zijn, rijpen verder. Het kind oefent de taal, de taalervaringen worden vastgelegd en het kind gaat correct spreken. Dit gaat vanzelf, tenzij er iets mis is met die neurologische ontwikkeling van de taal. Ook in de volwassenheid komen deze verschijnselen of resten ervan terug.

Bijvoeglijk naamwoord

Een aantal grammaticale problemen komt bij elkaar in het omgaan met het bijvoeglijk naamwoord. Het is een dyslectisch verschijnsel om daar problemen mee te hebben. Een dyslecticus kan schrijven: 'een lagere inkomen'. Het gevoel voor het verschil tussen 'een lager inkomen' en 'het lagere inkomen' is er niet. Een ander voorbeeld is: 'een speciale verzoek' (een speciaal verzoek). De dyslecticus lijkt de functie van het bijvoeglijke naamwoord niet te kennen: het wordt 'bijgevoegd' bij een zelfstandig naamwoord en is dus afhankelijk van dat naamwoord. Afhankelijk van het gebruikte lidwoord en het geslacht van het naamwoord kan het bijvoeglijk naamwoord veranderen. Een taalkundige kan de functies van dergelijke woorden begrijpen en regels toepassen. Een 'gewone' speller kan dit niet benoemen, maar weet wel hoe het moet. Ook deze onbewuste regels zijn geautomatiseerd. Afhankelijk van de mate van dyslexie heeft een dyslecticus hier meer of minder moeite mee.

Het vanzelfsprekende van: dit is een bijvoeglijk naamwoord en dit is een zelfstandig naamwoord, is er niet bij dyslectici.

In combinatie met meervouden en al of niet een slot-n ontstaan vreemde fouten als: 'de roden schoenen'. Bij navraag blijkt dat een dyslecticus dat onbewust zo schrijft. Waarschijnlijk wordt het gevoeld als meervoud en moet er dus een n achter rode staan. Dat dit bij een bijvoeglijk naamwoord niet opgaat, weet hij of zij niet. Wij hebben op de basisschool geleerd dat er alleen bij stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden een slot-n wordt geschreven: gouden, zilveren. Dyslectici hebben onvoldoende vat op de verschillende woordsoorten. Het vanzelfsprekende van: dit is een bijvoeglijk naamwoord en dit is een zelfstandig naamwoord, is er niet bij dyslectici.

Enkelvoud en meervoud

Het niet aanvoelen van woordstructuren doet zich ook voor bij het schrijven van enkelvoud en meervoud bij werkwoordsvormen en in zinnen. Een dyslecticus kan schrijven: de goden bestuurde (bestuurden). Wanneer je ‘bestuurden’ uitspreekt hoor je de slot-n niet, maar je weet dat je wel die n moet schrijven. Dat is een automatisme. Zo niet bij dyslectici. Ander voorbeeld: ‘hittegolven veroorzaakte’. Een vrouw schrijft: ‘dan begint de onzekerheden op te stapelen’. Los van het feit dat ze het woord ‘zich’ vergeet, schrijft ze het werkwoord in enkelvoud bij het meervoud ‘onzekerheden’. Deze foute constructies lijken een typisch dyslectisch probleem, met name wanneer er sprake is van ernstige dyslexie. Andere voorbeelden: ‘... of u jaarlijks een bedrag *willen* doneren’; ‘... dat financiële problemen van alle tijd *is*’; ‘De redenen dat ik deze brief tot u richt *is* de volgende’.

Een donderdag kan voor een dyslecticus een donder dag zijn.

Samengestelde woorden

Opmerkelijk bij dyslexie is het los schrijven van woorden die aan elkaar horen, bijvoorbeeld heren fiets, taxi chauffeur. Dit komt bij alle leeftijden voor. Het begint al op de basisschool, maar ook bij volwassenen komt het veel voor. Dit los schrijven van woorden komt ook voor bij mensen die niet dyslectisch zijn, maar in veel mindere mate. Het gaat hier met name om samengestelde woorden. Je kunt spreken van de chauffeur van de taxi, dus taxichauffeur, of de fiets van heren: een herenfiets. Ze horen bij elkaar. Op een of andere manier worden dergelijke woorden toch gezien als losstaande woorden die geen connectie met elkaar hebben. Andere voorbeelden: voertuig controle, zee spiegel, oogst maand.

vast kon knopen en dus niet tot een beoordeling van de inhoud kon komen.

Een verhaal ver-zinnen is moeilijk.

Ten slotte: problemen in de spreektaal

Dyslexie gaat vooral over lezen, spellen en stellen, kortom het schriftelijk taalgebruik. In voorgaande hoofdstukken bleek dat dit probleem geworteld is in de spreektaal. Dan gaat het om het herkennen en onderscheiden van de taalklanken van de moedertaal, het opslaan en automatiseren van de regels omtrent grammatica en zinsbouw en het leren van betekenissen, de inhoud van wat gezegd wordt. Het is dus logisch dat er ook problemen in de gesproken taal kunnen voorkomen bij dyslectici. Met enige voorzichtigheid kunnen we stellen dat dit bij de meesten meevalt. In ieder geval valt het minder op en hebben ze er weinig of geen last van.

Net zoals bij het schriftelijk taalgebruik is er sprake van een continuüm. Aan de ene zijde staan de ernstige spraak-taalstoornissen (ESM), aan de andere zijde het vloeiend spreken in volzinnen. Naarmate de ernst van dyslexie toeneemt, lijken er ook meer problemen in de spreektaal te zijn of te zijn geweest. Het betreft dan vooral de periode van het leren spreken, de eerste levensjaren. Zo zagen we dat Petra uit hoofdstuk 1 tot aan haar vijfde jaar nauwelijks verstaanbaar was. Ze kreeg dan ook logopedie.

Volwassen dyslectici blijken in hun jeugd vaker spraaklessen te hebben gevolgd. Dit is een duidelijk teken dat er iets niet goed gaat in het verwerven van de spreektaal. Naarmate ze ouder worden, nemen de problemen met de spreektaal af.

Oudere dyslectische kinderen in de basisschoolleeftijd kunnen zich nog weleens vergissen in de verbuiging van een werkwoord ('ik heb gezind'). Ouders merken dit dan op. Een ander veelvoorkomend verschijnsel is het moeizaam vertellen van een verhaal of gebeurtenis. Het kind springt van de hak op de tak en formuleert moeizaam. Hierdoor is het voor de luisteraar moeilijk om het verhaal te volgen. In het voortgezet onderwijs hebben dyslectische leerlingen veel moeite met de juiste uitspraak van de moderne vreemde talen. Ze krijgen de typische tongval van bijvoorbeeld Frans of Duits moeilijk te pakken.

Ook in de spreektaal kunnen zich problemen voordoen.

Ook bij volwassenen kan het formuleren van wat ze willen zeggen een struikelblok zijn. Ze komen moeizaam en traag uit hun woorden, zodat de persoon die luistert snel afhaakt. Dit kan gepaard gaan met een monotoon spreken. Ook bij hardop lezen kan dit het geval zijn. Soms lijkt het alsof ze met een vreemde taal bezig zijn. Je hoort dan bijvoorbeeld 'boekén' en niet 'boekun'.

De moeilijkheden met klankstructuren en grammatica/zinsbouw kunnen dus ook doordringen in de spreektaal. Het belangrijkste obstakel voor dyslectici blijft echter het schriftelijk taalgebruik.